

Kitâbü't-Tarih fi Mısır'ı'l-Karni't-Tâsi' Aşer, Jack Crabbs,
Çev. Abdulvehâb Bekr, Kahire, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-
Ammetü'l-Kitab, 1993, 227 sayfa.

İLHAN ZENGİN*

Tarih yazıcılığı, bir devletin veya milletin şekillenmesinde önemli rol oynayan bir araç olarak idareciler ile siyasilerin müdahalede buldukları bir alandır. Resmi görüşün temsil edildiği ve “Resmi Tarih Yazıcılığı” olarak ifade edilen durumda tarihi olaylar belirlenmiş ve kabul görmüş çizgide yazılmaktadır. Bazı toplumlarda resmi görüşün dışına çıkmak mümkün olmazken bazı toplumlarda bu çizginin dışına çıkanlar hain veya düşman olarak da suçlandırılmış görülmektedir.

* Dr, Araştırmacı-Yazar. ilhanzengn@gmail.com

Genel itibariyle güncel veya cari siyasi ortama uygun olarak değerlendirilen konular bazen yazarın fikri dünyasına göre de şekillenebilmektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti bakiyesi devletlerde tarih yazıcılığı önemli bir konu durumundadır. Bu devletlerde genel itibari ile bağımsızlığın meşruiyetini sağlama bağlamında daha çok geçmiş idarenin yapmış olduğu olumsuzluklar ön plana çıkarılmaktadır. Mısır tarih yazıcılığı da zikredilen görüşlerden farklı olmayan bir seyir izlemiştir.

Osmanlı coğrafyasının önemli bir bölgesini temsil eden Mısır, 19. yüzyılda dönemin süper gücü İngiltere'nin hayati çıkarları sebebiyle gündemden hiç düşmedi. Bu bağlamda gerek siyasi gerekse tarihi yaklaşımla Mısır'daki tarih yazıcılığı incelemeyi hak eden bir konumdur. Mısır'daki 19.yüzyıl tarih yazıcılığı hakkında en ciddi eseri California üniversitesi tarih bölümünden Jack A. Crabbs yazmıştır.¹

Kitap, bibliyografya ve indeks ile birlikte 227 sayfadan oluşmaktadır. Yazar kitabında Mısır'daki tarih yazıcılığını milliyetçilik üzerinden değerlendirmiş, yüzyıllık süreç içerisinde gelişen olayları milliyetçilik söylem ve eylemlerini ön plana çıkartarak vermiştir. Bu süre zarfında gelişen olaylar, milliyetçilik ve Osmanlı karşıtlığı üzerinden değerlendirilmenin yanı sıra Mısır'ın çevresindeki coğrafyayı milliyetçilik açısından nasıl etkilediği veya etkilendiğini de bu bakış açısıyla irdelenmiştir.

Yazar, Cemaeddin eş-Şeyyel'in makalesindeki² usulü takip ederek kitabın ana iskeletini oluşturmuştur. Kitapta on bir bölüm ve her bölümden sonra kısa açıklamalar (haşiye) bulunmaktadır. Her bir bölümde milliyetçilik kişi veya kurumlar üzerinden değerlendirilmiştir. Birinci bölümde; yeni tarih yazımının eski tarih yazım usullerini taklit ettiği başlığı altında eski ve yeni dönem tarih yazımlarının incelemelerini yapan veya bunları karşılaştıran çalışmalardan örnekler verilmiştir. Haşiye kısmında ise, bu örnekler doğu ve batılı yazarların tarihe bakışları kısa ama öz bir şekilde incelenmiştir. İkinci bölüm;

¹ Jack A. Crabbs, Jr., *Writing of History in Nineteenth Century Egypt: A Study in National Transformation*, Wayne State University Press, Detroit, 1984.

² Geniş bilgi için bakınız: Gamal el-Din el-Shayyal, "Historiography in Egypt in the Nineteenth Century" Bernard Lewis and P. M. Holt, eds., *Historians of the Middle East*, Oxford, 1962.

İslami kalıntı (miras) başlığı altında İslami tarih yazıcılığı hakkında değerlendirme yapılmış, haşiye kısmında da batılı önde gelen tarih yazıcılarının eserleri üzerinden konu çalışılmıştır. Üçüncü bölümde; Abdurrahman el-Cebertî ve Klasiklerin Taklidinin Sonu başlığı altında Mısır tarih yazıcıları arasında önemli bir yeri olan el-Cebertî üzerinden tarih yazıcılığında yeni bir döneme girildiği ve bu dönemin özelliklerinden bahsedilmiştir. Haşiye kısmında ise el-Cebertî ve 19. yüzyıl tarih yazıcılığını irdeleyen eserler üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise modern Arap milliyetçiliğinin Mısır temsilcisi durumundaki Rifaa et-Tahtavî üzerinden Batı Tesirinin Başlangıcı başlığı ile dönemin milliyetçilik hareketleri irdelenmiştir. Fransa'da eğitim gören Mısırlıların et-Tahtavî özelinde bölgedeki milliyetçiliğe yaptıkları katkılar belirtilmiştir. Haşiye kısmında dönemin genel çerçevesini veren eserler üzerinde durulmuştur. Beşinci bölüm Mısır'ın Tarihi ve Eğitimi başlığı altında özellikle Mehmed Ali Paşa döneminde başlayan okullaşma ve toplumsal eğitim ile öğretim faaliyetleri sonucunda milliyetçi düşüncelerin yaygınlaşması üzerinedir. Haşiye kısmı, Mısır'daki geleneksel ve modern eğitim faaliyetleri hakkında yazılmış eserler ve bunların kısa açıklamalarını ihtiva etmektedir. Altıncı bölüm Mısır'daki ıslahatçı-yenilikçi eğitim faaliyetlerinin hayata geçirilmesini sağlayan ve yirmi ciltlik derleme *el-Hıtatü't Tefvikiyyetü'l Cedîde* adlı tarih kitabını yazan Ali Mübarek ve *Takvîmü'n-Nil* adlı İslam'ın gelişinden İsmail Paşa'nın iktidarına kadarki dönemi içeren altı ciltlik Mısır tarihinin yazarı olan Emin Sami üzerinden yeni bir bakış açısı ile oluşturulan tarih yazıcılığında söz etmektedir. Ali Mübarek ve Emîn Sâmî idareci-tarihçi kimlikleri ile yönetime yakın durarak yazılarını hükümet görevlisi zihniyeti ile kaleme aldılar; yorumlarında devlet kurumlarının önceliğini, idari işleyiş ve hükümet otoritesini vurguladılar. Yazılarında devlet arşivlerini ve istatistik verileri yoğun şekilde kullanarak yeni bir tarz geliştirdikleri üzerinde durulmaktadır. Haşiye kısmında özellikle Ali Mübarek'in eseri üzerinden bu dönem hakkında batılı tarihçiler tarafından yazılmış eserler incelenmiştir. Yedinci bölümde 19. yüzyılın bitimi ile yeni bir şekil alan ve daha dikkatli, daha düzenli ve tertipli hale gelen Mısır tarih yazıcılığının geçmiş ile karşılaştırması yapılmaktadır. Haşiye

bölümünde Mısır tarih yazıcılığının tarihi seyri hakkında yazılmış değerlendirmeler verilerek konu örneklendirilmiştir. Sekizinci bölümde Mustafa Kâmil ve milliyetçilik hareketi incelenmiştir. Dokuzuncu bölümde Muhammed Ferîd ve milliyetçi yaklaşımı üzerine yorumlar yapılmıştır. Onuncu bölümde Suriyeli Mısırlılar ve onların milliyetçilik ile tarih yazımındaki farklılıkları değerlendirilmiş ve Jorci Zeydân üzerinden yeni dönem incelenmiştir. Haşiye kısmında da Jorci Zeydân'ın batılı yazarlar tarafından yapılmış değerlendirilmeleri muhtasar bir şekilde verilmiştir. On birinci bölüm konunun genel bir değerlendirmesini içermektedir. Haşiye bölümünde de genel olarak Mısır milliyetçiliği ve tarih yazıcılığı hakkında genel değerlendirmelerde bulunmuş batılı yazarların eserleri üzerinden konu özetlenmiştir. Kaynakça kısmında öncelikle Arapça kitaplar ve makaleler daha sonra batı dillerinde yazılmış kitap ve makaleler ve tercüme eserler ayrı bölümler altında verilmiştir. Fihrist ile çalışma son bulmuştur.

Eser, 19. yüzyıl Mısır tarih yazıcılığını milliyetçilik ve milliyetçi görüşleri savunan edebiyatçı, siyasetçi, yazar ve idareciler özelinde değerlendirmiştir. Bu yüzyıldaki fikri gelişimin izlediği yolu vermesi açısından önemli bir eserdir. Mısır tarih yazıcıları hakkındaki yorumların batılı yazar ve tarihçiler tarafından yapılmış çalışmalar üzerinden verilmiş olması karşılaştırma yapma imkânını kısıtlaması bir yana nesnellik kıstaslarını da karşılayamadığından eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Eserin sonunda verilen kaynakça özellikle Mısır'daki milliyetçi hareketlerin tarihi seyri bakımından yeni araştırmalar için iyi bir başlangıç olarak görülmektedir.